

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ В УМОВАХ ДОВГОТРИВАЛОЇ ВІДСІЧІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

PSYCHOLOGICAL FEATURES OF SOCIAL WORK WITH MILITARY SERVANTS IN CONDITIONS OF LONG-TERM RESISTANCE TO ARMED AGGRESSION

У статті автором репрезентовано результати дослідження проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах відсічі збройної агресії російської федерації. Автор розкриває поняття «психологічна підтримка персоналу», «соціальна робота», «соціальний захист», які становлять основу для дослідження актуальної сьогодні проблеми соціальної роботи з як військовослужбовцями, так їхніми сім'ями в ході тривалої відсічі ворожої збройної агресії. Доповнено й розширено уявлення про зміст соціальної роботи з військовослужбовцями. У публікації автором наголошується на необхідності поняття «соціальна робота», яке ширше розкриває суть соціальної допомоги військовослужбовцям, що пов'язана з їхньою військовою діяльністю, й означається як один із напрямів формування їхньої мотивації для захисту своєї країни від збройної ворожої агресії. Також автор досліджує сучасний стан соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями, окреслює необхідність збагачення змісту такої роботи, зокрема розвиток таких напрямів, як соціально-психологічний, соціально-педагогічний, соціально-інформаційний. Проаналізовано основні напрями соціальної роботи в Збройних Силах України в умовах сьогодення (в умовах відсічі збройної агресії російської федерації), коли військовослужбовці, які беруть безпосередню участь у бойових діях, потребують підвищеної соціальної уваги, комплексної та дієвої системи соціального захисту. У таких умовах питання соціального захисту військовослужбовців з боку держави й соціальної підтримки з боку громадянського суспільства набуває особливої актуальності. Здійснено порівняльний аналіз діяльності соціальних працівників і волонтерської діяльності в Збройних Силах та армії зарубіжних країн, зокрема в збройних силах Сполучених Штатів Америки й канадських Збройних силах.

Ключові слова: психологічна підтримка персоналу, соціальна робота, соціальний захист, військовослужбовці, соціальні працівники, напрями, методи й технології соціальної роботи.

In the article, the author presents the results of a study of the problem of social work with military personnel and their families in the context of repelling the armed aggression of the Russian Federation. The author reveals the concepts of "psychological support of personnel", "social work", "social protection", which form the basis for studying the current problem of social work with both military personnel and their families, during the long-term repelling of enemy armed aggression. The idea of the content of social work with military personnel has been supplemented and expanded. In the publication, the author emphasizes the need for the concept of "social work", which more broadly reveals the essence of social assistance to military personnel related to their military activities, and is defined as one of the areas of forming their motivation to defend their country from armed enemy aggression. The author also explores the current state of social work with military personnel and their families, outlining the need to enrich the content of such work, in particular, the development of such areas as socio-psychological, socio-pedagogical, and socio-informational. The main areas of social work in the Armed Forces of Ukraine in the current conditions (in the context of repelling the armed aggression of the Russian Federation) are analyzed. After all, it is at a time when military personnel who take direct part in hostilities require increased social attention, a comprehensive and effective system of social protection. In such conditions, the issue of social protection of military personnel from the state and social support from civil society becomes particularly relevant. A comparative analysis of the activities of social workers and volunteer activities in the Armed Forces and armies of foreign countries, in particular in the armed forces of the United States of America and the Canadian Armed Forces, is carried out.

Key words: psychological support for personnel, social work, social protection, military personnel, social workers, directions, methods and technologies of social work.

УДК 371.233.2

DOI <https://doi.org/10.32782/hbts.78.2.25>

Стаття поширюється на умовах
ліцензії CC BY 4.0

Нехаснко С.І.

к.пед.н., доцент кафедри
військової психології
Національний університет
оборони України
ORCID ID: 0000-0003-0112-1018

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року зумовлює необхідність унесення змін до чинної системи соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України (далі – ЗС України) та членів їхніх сімей. Це пов'язано з тим, що значно збільшилася кількість особового складу ЗС України за рахунок мобілізованих і резервістів, а також зростає потреба в соціальному захисті родин загиблих, зниклих безвісти й полонених військовослужбовців. Досвід відсічі військової агресії однозначно довів, що ефективність бойової діяльності особового складу залежить не лише від умінь майстерно володіти зброєю та бойовою технікою, а й від створення й забезпечення сприятливих соціальних

і правових умов їхньої діяльності, усебічного задоволення потреб особового складу. Обмеження та надвисокі навантаження, які несуть військовослужбовці, мають враховуватися й компенсуватися державою шляхом їх повного матеріально-побутового, фінансового забезпечення й особливого правового статусу.

Згідно зі статтею 17 Конституції України, «Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі в Збройних Силах України та в інших військових формуваннях...». ЗС України являють собою складний соціальний організм, де відбувається процес становлення й поступального розвитку особистості військовослужбовця, який виконує свої обов'язки з ризиком

для життя, особливо сьогодні, в умовах довготривалої російсько-української війни.

Головна специфічна ознака зумовлена основним функціональним призначенням ЗС України – збройним захистом суверенітету, цілісності й недоторканності України, мирної праці та добробуту її громадян. Ця функція реалізується завдяки підтриманню постійної боєготовності війська. На індивідуальному рівні це означає постійне перебування всіх причетних до діяльності війська – військовослужбовців, працівників ЗС, навіть членів їхніх сімей, у постійній готовності до негайних адекватних професійних дій.

Одним із важливих його компонентів для підтримки на необхідному рівні морально-психологічного стану особового складу є соціальною робота, яка покликана сприяти створенню необхідних соціальних і правових умов виконання особовим складом завдань за призначенням. Соціальна робота покликана задовольняти соціальні потреби представників таких специфічних груп населення, до яких належать військовослужбовці, особи, звільнені з військової служби, члени їхніх сімей. Соціальна робота з військовослужбовцями та членами їхніх сімей стає все більш актуальною в умовах тривалого конфлікту в Україні.

Відповідно до законодавства України, соціальна робота в ЗС України є інструментом державної соціальної політики в армії і становить широкий комплекс організаційних, інформаційних, соціально-правових, фінансово-економічних та інших заходів з питань прав і свобод людини та громадянина, пільг, соціальних гарантій, компенсацій, що встановлені чинним законодавством України, відомчими підзаконними актами й розпорядженнями для військовослужбовців усіх категорій, працівників ЗС України та членів їхніх сімей. Організовується на підставі вимог Конституції України [3], Законів України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [9], «Про оборону України» [7], «Про військовий обов'язок і військову службу» [5], постанов Кабінету Міністрів України й інших нормативно-правових актів України.

Ураховуючи вищевикладене, указані чинники зумовлюють сьогодні гостру необхідність переходу до якісно нової системи діяльності органів військового управління та військових частин щодо налагодження й упровадження нових підходів в організації та виконання завдань соціальної роботи з урахуванням досвіду відсічі військової російської агресії та країн НАТО.

Аналіз наукових праць з питань соціальної роботи свідчить про те, що це питання вивчали вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема Н. Горішна, Л. Домінелі, Д. Дастін, О. Купенко, М. Лукашевич, К. Ланс, І. Мигович, В. Поліщук, Т. Семигіна, А. Фурман, А. Ярошенко й інші. Проблеми соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями присвятили наукові пошуки В. Алещенко, В. Афанасенко, А. Бережний, О. Бойко, Ю. Бриндікова, Н. Гусак, В. Дикун, О. Логвінова, О. Міхєєва, В. Мулява,

О. Морщакова, Т. Назарчук, О. Рассказова, В. Санжаровець, І. Трубавіна й інші дослідники.

У результаті ретельного аналізу наукової літератури з обраної теми виявлено, що проблема вивчення стану та специфіки соціальної роботи з військовослужбовцями в умовах довготривалої відсічі збройної агресії російської федерації не була предметом окремого дослідження. Це пояснюється, зокрема, недостатньою орієнтацією державної соціальної політики на розв'язання зазначених проблем, відсутністю кваліфікованих фахівців щодо реалізації цього питання. Уважаємо за необхідне проаналізувати досвід країн НАТО, досвід російсько-української війни щодо пошуку й упровадження нових підходів в організації та виконання завдань соціальної роботи в ЗС України.

Починаючи дослідження порушеної нами проблеми, хочеться зазначити, що реалії сьогодення в Україні свідчать про те, що військовослужбовців можна зарахувати до соціально незахищених верств населення. У складних соціальних, а головне психологічних умовах усі військовослужбовці, тобто й солдати, й офіцери, які покликані захищати державу, самі потребують соціального захисту й допомоги, тому стають об'єктами соціальної роботи.

Важливість підтримки цієї категорії людей у державі саме засобами соціальної роботи впливає із самої сутності цієї науково-практичної галузі.

Соціальна робота з військовослужбовцями та членів їхніх сімей є одним із найважливіших елементів забезпечення готовності військ (сил) до виконання завдань за призначенням. Сьогодні соціальна робота з персоналом ЗС України розглядається як поєднання належного матеріального забезпечення та здійснення соціального супроводу військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Аналізуючи зміст та особливості сучасної соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями як науково-практичну проблему, ми робимо висновки, що основна мета соціальної роботи із цією категорією осіб полягає в тому, щоб відновити фізичні й психічні сили тих, кому надається саме ця допомога, теоретично обґрунтувати принципи, методи й умови реалізації соціальної допомоги сім'ям військовослужбовців; розширити й посилити підготовку професіоналів у сфері соціальної роботи, унести елементи соціальної справедливості в рамки субординаційних ставлень, характерних для військової служби. Варто відзначити, що особливістю сучасної соціальної роботи є спрямованість на позитивний соціальний розвиток особистості військовослужбовця разом із розв'язанням суб'єктивних проблем. Головними цілями соціальної роботи є такі: соціологічна – послаблення чинників, що дестабілізують соціум, запобігання соціальним конфліктам, забезпечення рівноваги, стабільності й гармонії в суспільстві (тобто соціальна робота виконує функцію соціального послаблувача суперечок, розбрату в суспільстві, своєрідного соціального амортизатора, а головне її завдання – олюднення суспільних відносин); філософська –

спасіння того, кому загрожує загибель, зрештою, спасіння людини, людства. Людина є найважливішим дороговказом у соціальній роботі.

На наш погляд, доречно буде вивчити досвід організації соціальної роботи у ЗС США та Канади.

Організація соціальної роботи в ЗС США.

Варто зазначити, що становлення військової соціальної роботи в США відбувалося протягом останніх 60 років, якщо на початку військові соціальні працівники працювали лише з військовослужбовцями, що мали проблеми психічного здоров'я, то сьогодні поле їхньої професійної діяльності є значно ширшим. Нині військова соціальна робота розглядається як невідокремний компонент соціальної політики та реагування держави на наслідки війни й передбачає професійне втручання, яке полягає не лише в охороні здоров'я, а й у забезпеченні гідного життя військовослужбовців, ветеранів і членів їхніх сімей [1].

Загалом можна умовно сформувати таку структуру організації соціальної роботи в ЗС США, яка включає складові:

- державні програми щодо соціального супроводу та підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей;
- соціальний супровід і підтримка військовослужбовців і членів їхніх сімей на рівні військової організації;
- заходи щодо соціальної підтримки на рівні громади (волонтерська діяльність);
- інформаційні ресурси.

Варто зазначити, що загальне керівництво й організацію заходів соціальної роботи в ЗС США здійснює Служба сімейної, моральної підтримки, добробуту та відпочинку Збройних Сил США (Army Family and Morale, Welfare and Recreation Service, US ARMY MWR) (далі – Служба СМПДВ).

Служба СМПДВ – це мережа служб, яка створена для виконання таких завдань:

- здійснення заходів соціальної підтримки кар'єрного зростання військовослужбовців;
- створення в підрозділах середовища, що сприяє адаптивності й самостійності військовослужбовців і членів їхніх сімей;
- задоволення потреб військовослужбовців і членів їхніх сімей;
- здійснення заходів соціального супроводу військовослужбовців, членів їхніх сімей і цивільного персоналу;
- організацію заходів, які сприяють фізичному, емоційному, соціальному, сімейному та духовному розвитку військовослужбовців і членів їхніх сімей.

Послугами програм, які реалізуються вказаною службою, користуються дійсні військовослужбовці, резервісти та члени їхніх сімей, військові пенсіонери, ветерани, цивільний персонал, який бере участь у розгортанні (бойових операціях, діях), а також особи цивільного персоналу, які отримали інвалідність під час участі в указаних заходах.

Кожний вид ЗС США має свої структурні підрозділи Служби СМПДВ. Залежності від проблемних питань, які виникали у військових частинах (підрозділах) у ході організації соціального супроводу військовослужбовців і членів їхніх сімей, здійснюється фінансування відповідних програм. Як правило, такі програми орієнтовані на цільові групи (військовослужбовців, подружжя, сім'ї військовослужбовців, неодружених (незаміжніх) військовослужбовців, дітей військовослужбовців) та можуть бути спрямовані на:

- забезпечення безкоштовного й пільгового відпочинку та подорожей для військовослужбовців і їхніх сімей;
- безкоштовне або пільгове відвідування фітнес-центрів, ресторанів, конференц-центрів, харчування;
- надання акредитованих послуг по догляду за дітьми, їх навчання тощо.

Особливе місце в системі організації соціальної роботи в ЗС США займає система роботи із сім'ями військовослужбовців.

Так, у США функціонує Система сімейної готовності (Family Rediness System), яка визначається як мережа агентств, програм, послуг та окремих осіб, а також співпраця між ними, що сприяє підвищенню готовності та якості життя військовослужбовців і членів їхніх сімей. Система сімейної готовності підтримує кожного військовослужбовця та члена його сім'ї, незалежно від статусу або місцезнаходження, особисто, по телефону або онлайн. Система сімейної готовності складається з багатьох організацій, які надають широкий спектр послуг, деякі із цих організацій є частиною Міністерства оборони, а також низка інших організацій, які функціонують на державному або місцевому рівні. Основна частина послуг забезпечується програмами Служби військової спільноти (Army Community Service Programs).

Варто зазначити, що спрямованість програм Служби військової спільноти (ACS) націлена на надання таких послуг, як підтримка мобілізації та розгортання; підтримка переселення; особистий фінансовий менеджмент; послуги освіти та працевлаштування для члена подружжя; освіта з питань сімейного життя; кризова сімейна допомога; послуги з профілактики й реагування на домашнє насильство; послуги із запобігання та реагування на жорстоке поводження з дітьми; підтримка новоспечених батьків; підтримка сімей з особливими потребами; немедичні індивідуальні й сімейні консультації; допомога під час повернення до цивільного життя; інформація та маршрутизація за запитами.

Кожна програма є стандартизованою, виключає дублювання в наданні послуг і вимірює ефективність обслуговування. Послуги надаються за напрямками відповідно до специфіки програм у центрах військової та сімейної підтримки, що знаходяться на військових базах, на об'єктах резервного комплектування, у місцевих громадах і здійснюють свою діяльність у телефонному чи онлайн-режимі.

Ключовими програмами, які спрямовані на соціальну підтримку військовослужбовців і членів їхніх сімей, є програма захисту сім'ї та мобілізаційна допомога.

Структурним органом, який здійснює заходи соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей, є Центр допомоги військовослужбовцям і членам їхніх сімей (Soldier and Family Assistance Center). Указані Центри, як правило, розміщуються на території військових баз.

З метою здійснення соціального супроводу військовослужбовців і членів їхніх сімей Центри надають такі послуги:

- інформаційно-довідкову допомогу;
- військово-кадрові послуги (допомога з військової документацією та інформацією, ідентифікаційними картками й управління документами, якщо такі є);
- допомогу з планами на освіту, перевіркою пільг, підтримкою освіти членів сім'ї та іншою інформацією, що стосується питань кар'єрного зростання; допомогу в перехідному періоді з військової до цивільної служби;
- фінансове консультування (забезпечує управління кредитами, розробку бюджету);
- надає надзвичайну фінансову допомогу у вигляді позик або грантів, а також грошову допомогу для вищої освіти дітей військовослужбовців, які перебувають на їх утриманні.

Крім того, Центр надає членам сімей військовослужбовців інформацію з питань залежностей і рекомендує фахівців; координує правові та пасторальні послуги; допомагає з пошуком ресурсів для проживання членів сім'ї; участі в усіх дитячих, молодіжних і шкільних програмах, включаючи будинки спортивного та сімейного догляду за дитиною; здійснює координацію між Збройними Силами, Національною гвардією, державними й місцевими органами.

Перелічені вище послуги можуть надаватися як дійсним військовослужбовцям, так і ветеранам, а також членам їхніх сімей. Іноді на базах можуть утворюватися додаткові Центри для поранених військовослужбовців.

На рівні військової частини (підрозділу) працюють військові соціальні працівники.

Залежно від сфери діяльності й організаційної структури видів ЗС США відрізняються й функції соціальних працівників. Так, серед основних функцій військових соціальних працівників ЗС США варто виокремити такі:

- проведення клінічного консультування та кризового втручання;
- усунення негативних наслідків війни;
- навчання й тренування,
- проведення соціальних досліджень;
- адміністрування, консультування й розвиток політики в питаннях військової соціальної роботи;
- прискорення видужання й поліпшення емоційного самопочуття військовослужбовців, їхніх сімей;
- координація та нагляд за медичним доглядом клієнтів;

– планування й реалізація заходів із запобігання хворобам і впровадження заходів із поліпшення догляду за здоров'ям;

– адвокація, координація та консультування чинних військовослужбовців або тих, хто закінчив військову службу, і їхніх сімей;

– координація ресурсів і заходів у соціальній, психологічній, поведінковій, медичній, фінансовій, освітній реабілітації клієнтів;

– терапія психічного здоров'я: від лікування фізичного стану клієнтів до роботи із сім'єю та ліквідації посттравматичного досвіду;

– кризове втручання.

Діяльність військових соціальних працівників додатково регулюють національні стандарти практики соціальної роботи з військовослужбовцями, ветеранами та їхніми сім'ями, розроблені й прийняті Національною асоціацією соціальних працівників.

Зокрема, указані уніфіковані стандарти зорієнтовані на такі етичні принципи, які покладені в основу професійної етики та компетентності військового соціального працівника:

– прихильність: відповідальність за добробут клієнта;

– компетентність: демонстрація високого рівня знань, умінь і навичок, отриманих під час навчання, тренування, ліцензування, сертифікації та професійного досвіду;

– культурна компетентність: розуміння ролі оточення клієнта, суспільні цінності, норми, які впливають на його поведінку;

– розуміння та звітування знання й розуміння дилем, які можуть мати вплив на клієнта;

– цілісність: сприяння наданню послуг найвищої якості;

– приватність і конфіденційність (окрім випадків, які не загрожують життю чи здоров'ю клієнта), захист прав клієнтів і їхніх сімей;

– повага до особистості, право на самовизначення клієнта;

Крім того, залежно від обставин, у разі потреби під час розгортання (підготовки до участі в бойових операціях) або після повернення з розгортання до заходів щодо соціальної підтримки може залучатися капелан.

У ЗС Канади соціальна робота зосереджена на наданні психосоціальних і психіатричних послуг, які включають клінічну діяльність, таку як оцінка, психотерапія, й офіційно практикується в центрах здоров'я [1]. Структура організації соціальної роботи в ЗС Канади схожа на структуру ЗС США, водночас має свої особливості.

З метою соціальної підтримки військовослужбовців і членів їхніх сімей основою підходу щодо надання відповідних послуг є програма військових сімейних служб, що складається з мережі програм і послуг, які надаються як централізовано, так і через 32 ресурсні центри по всій країні, а також послуги для військовослужбовців ЗС Канади в США, Європі та за її межами.

Послуги вказаних програм поширюються на військовослужбовців, резервістів, члени їхніх сімей і батьків, цивільний персонал, який залучається до розгортання військових підрозділів, і родичів, членів родин загиблих.

Реалізацію військової сімейної політики здійснює Служба військової сім'ї (Military Family Service), яка є підрозділом Служби морально-соціального забезпечення ЗС Канади. Служба розробляє політику й стандарти, інвестує фінансові ресурси, пропонує професійні настанови та робить доступними інструменти вимірювання ефективності, щоб заохочувати й підтримувати достовірність, актуальність і підзвітність програм.

Крім того, Служба здійснює керівництво основними трьома програмами, такими як управління освіти дітей, програма послуг для сімей військовослужбовців, ініціативи якості життя.

Програма «Управління освіти дітей» здійснює управління компенсаціями, програмами виплат і пільг, а також нагляд за освітніми програмами, що пропонується в школах-інтернатах Міністерства національної оборони за кордоном. Керівні служби консультування також пропонуються для кращої підтримки вимог до освіти дітей, коли вони переїжджають до іншого місця проходження служби військовослужбовця як у межах країни, так і за кордон.

Програма послуг для сімей військовослужбовців сприяє й полегшує послуги та програми в спільноті для покращення добробуту сімей військовослужбовців.

З метою реалізації права військовослужбовця на забезпечення житлом застосовується програма з покращення якості життя.

Належна й ефективна реалізація програми з підтримки сімей забезпечуються такими структурами та сервісами, як Директорат військових сімейних служб; багатосервісні військові сімейні центри; онлайн-ресурс FamilyForce.ca; сімейна інформаційна лінія; Національна військова сімейна рада.

Багатосервісні військові сімейні центри – неприбуткові організації, які працюють у співпраці зі Службою військових сімей, місцевою командною ланкою та партнерами спільноти для надання основних послуг, що координуються вказаною Службою. Зазначені центри дислокуються в Канаді (діє 31 центр), Європі та США.

Онлайн-ресурс FamilyForce.ca – це веб-портал, який зв'язує військові сім'ї з найближчими для них військовими сімейними ресурсними центрами й надає всю необхідну інформацію.

Сімейна інформаційна лінія підтримує сім'ї військовослужбовців, коли вони перебувають на значній відстані від військовослужбовців у зв'язку з розгортанням, відрядженням чи навчанням. Навчені консультанти пропонують конфіденційні, двомовні послуги 24 години на добу, 365 днів на рік по телефону або електронною поштою.

Окрему увагу варто приділити діяльності військових ресурсних сімейних центрів.

Військові ресурсні сімейні центри є основними надавачами послуг у військових спільнотах і дислокуються при базах військових підрозділів. Персонал центру заохочує та сприяє добровільній участі сімей військовослужбовців, особливо подружжя, у всіх аспектах їхньої діяльності – від планування програми й надання послуг до організаційного управління та керівництва. Така модель обрана для надання послуг сім'ям військовослужбовців і їх підтримки.

Керівництво центром здійснює виконавчий директор, який розробляє, адмініструє програми й послуги за конкретними напрямками, такими як надання інформації, інформаційно-просвітницька робота для новостворених і новоприбулих сімей, програми сімейного добробуту, консультування та підтримка в кризових ситуаціях. Надання послуг забезпечує персонал центру. На базі центру працює команда психологів і соціальних працівників для сімей, команда фахівців, які працюють із дітьми віком до 5 років (на кшталт дитячого садка), екстрений дитячий садок (у разі необхідності терміново відлучитися дружині військовослужбовця в справах), післяшкільний клуб для школярів, група, яка допомагає сім'ям, що переїжджають до іншого місця, соціальні клуби для спілкування жінок, клуби творчості для дорослих і дітей. Крім того, центр проводить власні заходи в межах дозвілля. Також активну роль у діяльності центрів виконують волонтери.

Фінансування програм центру реалізовується на основі попередньо поданого плану заходів. План заходів формується керівництвом центру на наступний рік на основі аналізу проблемних питань соціального характеру й потреб місцевої військової спільноти, узгоджуються та затверджуються радою директорів центру. За результатами річної діяльності центри подають звіт про ефективність, який має чіткі критерії оцінки.

На рівні військових підрозділів функцію підтримки членів сімей військовослужбовців виконує військовий капелан. Для цього він взаємодіє з усіма підрозділами (фінансовим, юридичним, кадровим, соціальним) і на нього покладено завдання допомоги у вирішенні не лише релігійних, а й соціальних і психологічних питань. Зазвичай капелан спілкується з членами сімей по телефону або зустрічається на військовій базі, за необхідності – відвідує сім'ю за місцем проживання.

Також варто зазначити, що з метою покращення надання послуг щодо підтримки членів сімей військовослужбовців постійно проводяться ґрунтовні дослідження, спрямовані на покращення якості надання послуг указаним категоріям осіб.

Враховуючи вищевикладене, можемо дійти висновку, що всі державні програми соціального захисту в арміях вищезазначених країн формуються для військової спільноти. Разом із тим у межах програм існують більш вузько централізовані напрями для дружин, дітей військовослужбовців, подружжя та сімей загалом. У кожній із проаналізованих кра-

ін формування соціальних програм здійснюється на основі спеціально проведених фахових досліджень, які вивчають потреби відповідних категорій осіб, і їхніх особистих відгуків про якість надання цих послуг.

Бойові дії в Україні тривають уже понад десять років. За цей час через фронт пройшли сотні тисяч людей, десятки тисяч отримали поранення різного ступеня важкості. Ті ж, хто пройшов війну фізично відносно неушкодженими, часто все одно потребують реабілітації, у тому числі й психологічної. Командування багатьох військових частин не збирається залишати цих людей сам на сам із державною бюрократією. Для супроводу таких осіб і створені патронатні служби/служби супроводу для підтримки військових і членів їхніх родин, серед них – патронатні служби 93-ї ОМБр «Холодний Яр», 47-ї ОМБр «Магура», 3 ОШБр, 12-та ОБрСП «Азов», ГУР МОУ й інші. Патронатна служба – звідси і назва, тобто ті, хто керує та координує воїнів за потреби – «патрони». Робота цих служб виявилася досить ефективною. Від самого початку створення патронатні служби допомагають пораненим із лікуванням, реабілітацією, протезуванням (у разі отримання інвалідності) й оформлення документів для отримання відповідного статусу на державні виплати. З початком повномасштабної війни до функціоналу патронатної служби додалися ще питання обміну військовополонених, а також процедура упізнання й поховання полеглих воїнів [12, с. 201–202].

Проаналізувавши особливості соціальної роботи з військовослужбовцями та їхніми сім'ями, ми дійшли висновку, що цілі сучасної соціальної роботи полягають у тому, щоб зберегти фізичні та психічні сили військовослужбовців, скорегувати їхні особистісні установки, стимулювати їхній розвиток у суспільстві.

Оптимізація сучасних технологій соціальної роботи з учасниками бойових дій можлива за дотримання таких умов: розширення спектру послуг у державній мережі соціальних служб, створення альтернативних осередків соціальних послуг; наявність фахівців із соціальної роботи зі спеціальною підготовкою досвіду щодо роботи у військовому середовищі з розв'язання проблем військовослужбовців; організація самодопомоги й взаємодопомоги родинам військовослужбовців; формування дієвої соціальної політики держави, зокрема у сфері соціального захисту учасників бойових дій в Україні.

Перспективним напрямом подальших досліджень убачаємо теоретико-методичні засади створення й функціонування системи соціальної роботи із сім'ями військовослужбовців, а саме з'ясувати соціально-педагогічні умови здійснення цього виду

діяльності, вивчити потреби й інтереси, здійснити аналіз інноваційних методик і технологій розв'язання проблем, які назріли в цій категорії.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беспалько А., Шумейко А. Основи військово-соціальної роботи у Збройних Силах України та арміях провідних країн світу. *Вісник: Соціальна робота*. 2020. № 1(5). С. 6–10.
2. Гусак Н.Є., Нескородяна О.П., Військові соціальні працівники в Сполучених Штатах Америки. *Наукові записки НаУКМА*. Київ, 2016. Том 188 : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. С. 61–65.
3. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
4. Логвінова О., Рассказова О. Соціальна робота з військовослужбовцями та їхніми сім'ями в умовах тривалого конфлікту на сході України. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2. С. 61–71.
5. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.92 № 2232-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
6. Про Збройні сили України : Закон України від 6 грудня 1991 року № 1935-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
7. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
8. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб : Закон України від 09.04.1992 № 2262-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2262-12#Text> (дата звернення: 23.10.2025).
9. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
10. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю : Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. Ст. 213.
11. Про статус ветеранів війни, гарантій їх соціального захисту : Закон України від 23.11.1995 № 3551-12. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
12. Рейнс О. Що таке Азов з України? Київ, 2023. 240 с.
13. Соціальний супровід військовослужбовців Збройних Сил України та членів їх сімей: практичні аспекти діяльності посадових осіб військових частин, територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки : методичний посібник / О.В. Герасименко, І.М. Горбенко та ін. Київ : НДЦ ГП ЗС України, 2023. 130 с.

Стаття надійшла у редакцію: 27.10.2025

Стаття прийнята: 06.11.2025

Опубліковано: 08.12.2025